International Science Journal of Management, Economics & Finance
2022; 1(5): 55-61
https://isg-journal.com/isjmef/
doi: 10.46299/j.isjmef.20220105.07
ISSN: 2720-6394

Проблемні аспекти банківського контролю під час воєнного стану

Злата Склярова
Факультет менеджменту, обліку та інформаційних технологій, Одеський національний економічний університет, Одеса, Україні

Для цитування цієї статті:
Склярова Злата. Проблемні аспекти банківського контролю під час воєнного стану. International Science Journal of Management, Economics & Finance. Vol. 1, No. 5, 2022, pp. 55-61. doi: 10.46299/j.isjmef.20220105.07.
Надійшла до редакції: 04 листопада 2022 р.; **Схвалено:** 10 листопада 2022 р.;
Опубліковано: 01 грудня 2022 р.

Анотація: З початком повномасштабної війни в Україні економіка держави зазнала сильного удару та деякою мірою була виведена і стану рівноваги, оскільки повністю підготуватись до найгіршого сценарію було неможливо. Постала гостра потреба змінити звичний алгоритм дій та підготувати фінансову систему до тривалих воєнних дій на території України. Аби втримати контроль над економікою, призупинити процес інфляції та не поглибити економічну кризу до катастрофічного стану, органами державної влади, Національним банком України, Міністерство фінансів тощо було проведено ряд необхідних заходів. У даній роботі було виокремлено та освітлено зміни саме у системі банківського контролю. У даній статті розглянуто поняття банківського контролю, його ключові аспекти. Перелічено основні напрямки банківського контролю у мирний час та під час воєнного стану в Україні. Розглянуто процес виконання Банком своєї основної функції. Перелічено головні ризики у фінансовій сфері та можливість їх справдження. Вказано інфляційні очікування на кінець 2022 року. Зазначено та досліджено основні дії Національного банку України на початку війни, їх мету та результати. Виявлено головні проблеми економіки України в період війни, її слабкі сторони. Проведено паралель із діями Національного банку під час кризи, яка була спричинена коронавірусом у 2020 році. Вказано майбутні можливі кроки задля покращення стану економіки та перспективи подальшого розвитку. Перелічено напрямки, у яких буде рухатись Україна після завершення війни.

Ключові слова: банківська система, банківський контроль (нагляд), гривня, банківське законодавство, військовий стан, макропруденційна політика, фінансова стійкість, економічна криза, інфляційні очікування.

1. Вступ

Банківська система – одна з найвагоміших та найважливіших ланок у економіці країни. Безперервно в країні здійснюється банківський контроль (або банківський нагляд). Він регулює діяльність банків, забезпечує формування благонадійних відносин з клієнтами, встановлення загального порядку виконання операцій тощо. Проте наразі кожна налагоджена система в нашій країні є вимушено нестабільною. Щоденно вживаються дії, відносно посиленого контролю над діяльністю банків. Зараз як ніколи раніше необхідно забезпечувати сталість системи та її надійність, адже постійно відбуваються події, що можуть вивести з ладу банківську систему. Як в умовах війни банківський нагляд надає клієнтам, вкладникам,

кредиторам і позичальникам упевненість у тому, що банки стабільно працюють, своєчасно та повністю виконують зобов’язання?

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об’єктом дослідження статті є система банківського контролю в Україні загалом та під час війни, діяльність Національного банку України під час воєнного стану, результати цієї діяльності.

Погляд на поняття «банківський контроль» у багатьох науковців різний. Тому як основу розглядатимемо трактування поняття, представлене у Законі України «Про Національний банк України» [розділ І, ст. 1].

Банківський нагляд (контроль) - система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку [1,2,3,4].

Таким чином Національний банк виконує свою основну функцію: забезпечення стабільності грошової одиниці України – гривні. Це безперервна налагоджена діяльність, що передбачає забезпечення постійного нагляду за дотриманням банками чинного законодавства й підзаконних актів, обов’язкових нормативів, стандартів, правил і керівних принципів; недопущення відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом; вжиття до порушників встановлених санкцій [5, с. 272].

До основних аспектів банківського нагляду відносяться: організаційний (система нагляду, сформована державними органами які наділені правом нагляду за діяльністю банків), функціональний (діяльність здійснюється компетентними органами), правовий (здійснюється постійний нагляд з метою виявлення порушень банківського законодавства) [6, с. 22].

З початком повномасштабної війни в Україні кожний державний орган, що до цього забезпечував максимальну фінансову стабільність у державі, був виведений зі стану рівноваги. Хоча безпосередньо аспекти діяльності Національного банку України (НБУ) лишилися тими ж [7, 8, 9, 10], орган постійно вживає дії, метою яких є дотримання основної функції НБУ – стабільність гривні. З 24 лютого 2022 року Банк був вимушений змінити деякі усталені принципи своєї діяльності [11].

3. Мета та задачі дослідження

Метою даної статті є: розкриття та аналіз проблемних аспектів банківського контролю у воєнний час та визначання заходи щодо попередження банківських ризиків. Розгляд заходів, що вжив Національний банк України на початку повномасштабної війни з метою попередження можливої катастрофи у банківський сфері у воєнний час. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні.

4. Аналіз літератури

Аналізом проблем банківського контролю в Україні останнім часом займалися українські науковці Наконечна А.В., Юрченко Т.І., Піддубний О.Ю. Розглядом теоретичних засад банківського права займалися Кадала В. В., Хайлова Т. В.

5. Методи досліджень

У дослідженні було використано переважно метод аналізу та синтезу наявної інформації, що находиться у вільному доступі.

6. Результати досліджень

Першочергово розглянемо проблему фінансової стабільності в умовах кризи. Над досягненням фінансової стабільності в Україні, окрім Національного банку, працюють Міністерство фінансів, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. На розвиток та стійкість фінансової системи впливає також діяльність Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших державних органів [12]. Для сприяння фінансовій стабільності вживається низка заходів:

— впровадження макропруденційної політики (політика спрямована на усунення чи обмеження системних ризиків, щоб запобігти кризам або зменшити втрати від них);

— НБУ підтримує банки як кредитор останньої інстанції;

— сприяння фінансовій стійкості банків, насамперед системно важливих;

— здійснення нагляду (оверсайт) за банками, платіжними системами та системами розрахунків;

— здійснення стрес-тестування банківської системи та найбільших позичальників банків.

Впровадження цих заходів – це головний інструмент у боротьбі з кризовими явищами в державі. Однак вторгнення Росії все ж привело економіку України до глибокої та затяжної кризи. Розглянемо Звіт про фінансову стабільність за червень 2022 року. Почнемо з ризиків, що освітлені в Звіті.

Головним ризиком та проблемою для України залишається російська агресія. Неможливо передбачити її тривалість та інтенсивність. Наразі вона вже негативно вплинула на всі основні ланки економіки країни. Держава продовжує працювати в екстремальних умовах.

Наступна проблема – стрімке скорочення ВВП України. За прогнозами ВВП України може скоротитися більш як на третину. В період з лютого по березень найактивніші бойові дії велися на території, що майже на половину формувала довоєнний рівень ВВП країни. Переважна більшість виробництва на півночі, сході та півдні нашої держави було зупинено. Наразі, в мірі можливостей, виробництво відновлюється, однак на повне його відновлення необхідні час та кошти. На рис.1 наведено дані щодо рівня завантаженості виробничих потужностей українських підприємств у березні – травні 2022 року, у порівнянні з періодом до повномасштабної війни.

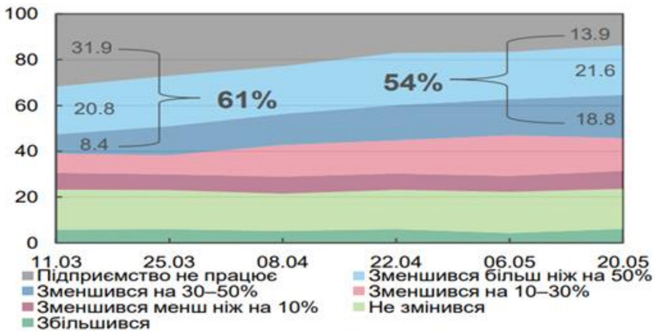

Рис. 1. Рівень завантаженості виробничих потужностей українських підприємств у березні – травні 2022 року.

Окрім виробництва, значно знизився рівень експорту, погіршилася логістика, спровоковано дефіцит пального. Отож, основною проблемою є затягування війни, адже відновлення ВВП можливе лише за умови деокупації та відновлення всіх перелічених вище пунктів.

Не можна не згадати про надвеликі втрати людського капіталу, причиною яких є міграції та загибель громадян. Також фізичні руйнування будівель, підприємств та інших об’єктів інфраструктури. Відновити людські ресурси неможливо, а на відбудову необхідно сотні

мільярдів доларів, і цей показник зростає щоденно. Банк вбачає можливість відновлення лише за допомогою міжнародних партерів.

У зв'язку з тим, що значно скоротилися експортні надходження валюти, безпосередньо через логістичні проблеми, а імпорт скоротився, через звуження внутрішнього попиту, порушення логістичних шляхів тощо, НБУ заборонив більшість операцій із транскордонного руху капіталу. Однак дуже значним був відплив коштів через розрахунки з нерезидентами за торговими операціями та зняття готівки населенням за кордоном. Загалом відплив капіталу за фінансовим рахунком за січень – квітень становив 7,3 млрд дол. Його частково пом'якшили надходження кредитів від МФО та країн-партнерів. Ці ресурси поповнили міжнародні резерви. [11, с. 13]

Серед вжитих НБУ заходів величезну роль зіграло те, що на початку повномасштабного вторгнення було зафіксовано курс гривні до долара. Це було виконано з метою упередження паніки на ринку валют і зупинки можливої неконтрольованої девальвації. НБУ вимушено продавав на ринку значні обсяги валюти. Ця діяльність Банку буде активно продовжуватися. Також резерви вдається підтримувати завдяки підтримці міжнародних партнерів України.

Наступною проблемою, з якою стикнулася українська економіка, є значне пришвидшення інфляції. У травні інфляція пришвидшилася до 18% у річному вимірі (рис.2).

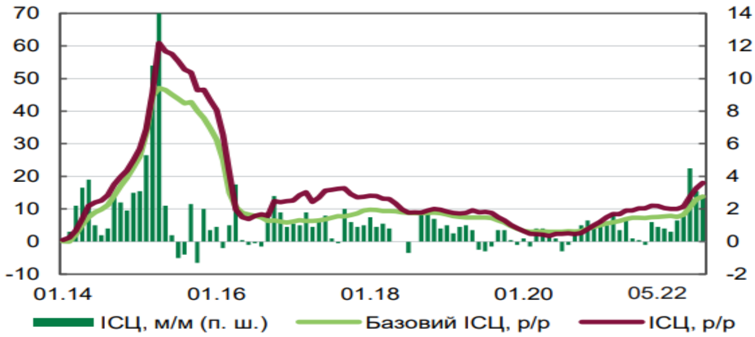

Рис. 2. Інфляція у 2014–2022 роках, %.

На початку воєнних дій Національний банк України не змінював облікової ставки. Гарантією стабільності цін та фінансової стабільності було утримання обмінного курсу. Це дещо стримало інфляційні процеси. Проте на початку червня НБУ підвищив облікову ставку на 15 в. п. – до 25% річних. Такий крок має бути достатнім для послаблення тиску на валютному ринку та стабілізації інфляційних очікувань [11, с. 14].

Велику частину вжитих заходів НБУ використало на основі свого попереднього досвіду – коронакризи 2020 року. У перші ж дні війни найвагомішими стали такі рішення:

— Фіксація курсу та обмеження транскордонного руху капіталу. Офіційний курс гривні до долара був зафіксований, але обмеження на встановлення курсу на готівковому ринку не було. Транскордонні платежі та купівлю валюти було заборонено окрім невідкладних випадків.

— Розширення доступу до рефінансування. З 24 лютого банкам було доступне бланкове рефінансування на 1 рік у розмірі до 30% коштів населення [13]:.

— НБУ не застосовував заходів впливу за порушення банками пруденційних нормативів, лімітів відкритої валютної позиції та строків подання статистичної звітності, якщо вони виникли внаслідок агресії Росії.

— Банкам було заборонено розподіляти капітал, зокрема виплачувати дивіденди.

— Тимчасове запровадження повного гарантування вкладів фізичних осіб

— Відтермінування впровадження або призупинення низки регуляторних вимог.

— Формалізація “кредитних канікул” для позичальників. Під час воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування кредитним установам законодавчо стало заборонено нараховувати неустойку, пеню чи підвищувати ставку за позиками.

— Спрощення низки вимог до операційної діяльності. Банкам дозволено використання хмарних закордонних сервісів, що дає змогу зберегти дані від загрози знищення. Спрощено низку вимог ідентифікації клієнтів, суму ліміту за спрощеними процедурами віддаленої верифікації підвищено з 40 тис. грн на місяць до 400 тис. грн. Призупинено здійснення виїзних перевірок з фінмоніторингу на період дії воєнного стану.

Ці дії допомогли вистояти економіці України у перші дні війни та дещо запобігти паніці.

Також перед українськими банками постав ризик ліквідності. Адже ще на початку року, у зв’язку з поширенням інформації щодо початку війни в Україні, активізувався відплив гривневих депозитів банків. Тому з метою попередження негативних наслідків банком було прийнято рішення [11, с. 22]:

— установити м’які ліміти на зняття гривневих коштів населення – в Україні – 100 тис. грн у день, ліміти зняття готівки за кордоном із часом було обмежено до 50 тис. грн на місяць;

— спершу заборонити знімати валютні вклади, згодом поетапно збільшити ліміт до еквіваленту 100 тис. грн у день;

— запровадити бланкове рефінансування для покриття можливих відпливів коштів населення. Ліміт рефінансування встановив у розмірі 30% довоєнного обсягу вкладів домогосподарств.

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень

Таким чином банку вдалося не втратити довіру клієнтів. Суттєвого відпливу коштів не було. Банківське фондування зросло завдяки припливу гривневих коштів на рахунки населення. Роботодавці виплатили зарплати авансом, також від держави на рахунки банку надійшли соціальні виплати та пенсії. За перші 10 днів війни обсяг гривневих коштів на банківських рахунках зріс на майже 20%. Проте надалі такої позитивної динаміки банк не передбачає, у зв’язку і зниженням рівня доходів населення. Депозитні ставки надалі будуть зростати, через інфляцію.

Банки ще до початку повномасштабної війни мали значний обсяг капіталу. У перших числах лютого середньозважена достатність основного та регулятивного капіталу майже вдвічі перевищувала мінімальні вимоги. За вимогами НБУ, складові капіталу банків повинні були бути здатними безумовно поглинати збитки. Всі заходи були проведені з метою нарощення стійкості до можливої кризи. Але значне погіршення якості кредитних портфелів та зниження попиту на банківські продукти все ж знизили дохідність банківського бізнесу. Вже зараз банк має план свого поступового відновлення до довоєнного стану та майбутнього активного розвитку (табл.1).

Таблиця 1. Етапи пруденційного регулювання банківського сектору

Етап 1	Етап 2	Етап 3	Етап 4
глибока економічна криза	*стабілізація економічної ситуації*	*поствоєнне відновлення економіки*	*стале економічне зростання*
— Капітал знижується, якість портфеля погіршується;	— НБУ проводить аналіз якості активів та життєздатності банків;	— Банки виконують плани капіталізації та/ або реструктуризації;	— НБУ повертає довоєнні нормативи та вимоги;

— регуляторне послаблення: НБУ не застосовує заходів впливу через втрату банками капіталу.	— визначено строк відновлення капіталу; — банки надають плани капіталізації та / або реструктуризації.	— банки поетапно відновлюють капітал відповідно до затверджених НБУ планів.	— НБУ надалі гармонізує регуляторні вимоги з європейським законодавством.

Джерело: [11]

8. Висновки

Своїми діями в перші дні повномасштабної війни Національний банк України зміг попередити низку руйнівних для економіки наслідків. Посиленими та рішучими методами банківського контролю вдалося дещо стримати паніку серед населення, відтік гривні, зафіксувати офіційний курс долара, громадяни не втратили довіру до банків. Однак варто розуміти, що втрати та збитки все ж колосальні: ВВП низький, інфляція стрімко зростає. Регулярно НБУ приймає нові рішення, що полегшать удар по фінансовому сектору. Однак передбачити та спрогнозувати повністю наразі нічого не можна. Зараз багато секторів нашої економіки знаходяться в стані нестійкої рівноваги завдяки міжнародним партнерам України, оскільки самостійно відшкодовувати збитки наразі неможливо. Для роботи в такі складні часи необхідна злагоджена робота всіх учасників фінансового ринку: банків, небанківських фінансових установ, Національного банку та інших регуляторів ринку, а також дієва підтримка органів державної влади [14, 15]. З'являються плани поетапного відродження банківського сектору. Однак війна ще триває.

Список літератури:

1) Закон України «Про Національний банк України» // Затверджено Верховною Радою України від 20.05.1999 р. №679-XIV (редакція від 16.09.2022 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text. (дата звернення: 25.10.2022).

2) Вавдіюк Н. С., Корецька Н. І. Банківське регулювання та нагляд : навч. посібн. – Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. – 336 с.

3) Диба М. І. Модернізація системи банківського регулювання та нагляду в глобальному середовищі : колект. монографія / М. І. Диба, Л. В. Конопатська, М. П. Гойванюк. – Київ : КНЕУ, 2015. – 398 с.

4) Костенко В. В. Теоретичні аспекти банківського нагляду в Україні: сутність та його види / В. В. Костенко // Зб. наук. пр. «Глобальні та національні проблеми економіки». – Випуск 7. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. – С. 704–708.

5) Соловаров А. В. Деякі аспекти банківського нагляду як інструменту впливу центрального банку / А. В. Соловаров // Молодий вчений. – 2015. – №1. – С. 74–78.

6) Розвиток банківської системи України / За ред. д.е.н. О. І. Барановського. – К. : Ін-т економіки та прогнозування, 2008. – 584 с.

7) Кадала В. В., Хайлова Т. В., Гузенко О. П. Банківське право: навчальний посібник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Б. В. Деревянка; МВС України, Донецький юридичний інститут. Львів : «Магнолія 2006», 2020. 172 с.

8) Герасимчук З. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : навч. посібн. / З. В. Герасимчук, Н. І. Корецька, Н. С. Різник, В. Л. Галущак. – Херсон : Олді-плюс, 2015. – 572 с.

9) Лещенко В. В. Організація системи банківського нагляду: структура, моделі, проблеми регулювання / В. В. Лещенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – №6. – С. 132–136

10) Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення : колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., доц. Вівчар О.І. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 395 с.
11) Звіт про фінансову стабільність | Червень 2022 року. UPL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H1.pdf?v=4. (дата звернення: 25.10.2022)
12) Закон України «**Про банки і банківську діяльність**» // Затверджено Верховною Радою України від 07.12.2000 р. № **2121-III** (редакція від 01.10.2022 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text. (дата звернення: 25.10.2022).
13) Постанова «Про затвердження Положення про плани відновлення діяльності банків України та банківських груп» // Постанова Національного банку України від 18.07.2019 №95 (редакція від 24.11.2021). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-19#n224. (дата звернення: 26.10.2022).
14) Офіційний сайт Національного банку України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-rozyasniv-uchasnikam-rinku-nebankivskih-finansovih-poslug-pravila-litsenzuvannya-ta-reyestratsiyi
15) Стратегія макропруденційної політики Національного банку України. UPL: https://bank.gov.ua/ua/files/zgNZIvZgKdapdeO. (дата звернення: 25.10.2022)

Problem aspects of banking control during martial law

Zlata Skliarova
Faculty of Management, Accounting and Information Technologies, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine

Abstract: With the start of a full-scale war in Ukraine, the country's economy suffered a severe blow and was brought out of balance to some extent, as it was impossible to fully prepare for the worst scenario. There is an urgent need to change the usual algorithm of actions and prepare the financial system for prolonged military operations on the territory of Ukraine. In order to maintain control over the economy, stop the inflation process and not deepen the economic crisis to a catastrophic state, the state authorities, the National Bank of Ukraine, the Ministry of Finance, etc., took a number of necessary measures. In this work, the changes in the banking control system were highlighted and illuminated. This article discusses the concept of bank control and its key aspects. The main directions of bank control in peacetime and during martial law in Ukraine are listed. The process of the Bank's performance of its main function is considered. The main risks in the financial sphere and the possibility of their verification are listed. Inflationary expectations for the end of 2022 are indicated. The main actions of the National Bank of Ukraine at the beginning of the war, their purpose and results are noted and researched. The main problems of the economy of Ukraine during the war, its weaknesses, were identified. A parallel was drawn with the actions of the National Bank during the crisis caused by the coronavirus in 2020. Future possible steps to improve the state of the economy and prospects for further development are indicated. The directions in which Ukraine will move after the end of the war are listed.

Keywords: banking system, banking control (supervision), hryvnia, banking legislation, martial law, macroprudential policy, financial stability, economic crisis, inflationary expectations.